

Sociální začleňování: současná praxe

Eva Kopčíková

Úvod

Věřejně-politická agenda sociálního začleňování se dnes opírá o intenzivní akademickou debatu a výzkum tohoto fenoménu a jemu spřízněných konceptů. V posledních několika letech je tato oblast tematizována ve stále častěji, ať už se jedná o odborné práce, koncepční materiály institucí veřejné správy, výzkumy, či zprávy v médiích. Tento text se bude zabývat současnou situací týkající se sociálního začleňování a praxí, která je v jeho záběru uplatňována. Nejdříve budou vymezeny relevantní pojmy, tematické okruhy a skupiny obyvatelstva, kterých se sociální začleňování týká společně s uvedením rizikových faktorů. Dále se práce pokusí zachytit vývoj politik sociálního začleňování v poslední době a bude se věnovat případům dobré praxe z ČR i zahraničí. Rozebrány budou stručně také ekonomické a společenské dopady aktivit na poli sociálního začleňování a příklady vybraných indikátorů zachycujících situaci v souvislosti s potlačováním chudoby a sociálním vyloučením.

Vymezení pojmu sociální začleňování

Sociálním začleňováním se podle právního řádu ČR (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů) rozumí proces, který „zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný“. Cílem agendy sociálního začleňování je tedy překonat exkluzi, jakožto důsledek selhání jednoho nebo více společností integrujících společenských systémů - demokratického a legislativního systému zajišťujícího občanskou integraci, trhu práce zajišťujícího ekonomickou integraci, systému sociálního státu zajišťujícího sociální integraci, či rodiny a komunity zajišťujícího interpersonální integraci (Berghman 1997 in Mareš, Sirovátka 2008).

Jakkoliv není začleňování (inkluze) přímým protikladem slova vyloučení (exkluze), nelze je od sebe oddělit. Jako **sociální vyloučení** lze se podle uvedeného zákona chápat „vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace“ (MPSV, 2012). Sociální vyloučení tedy obecně lze pojímat jako mechanismus znesnadňující určitým skupinám populace přístup k odpovídajícím materiálním i duchovním zdrojům, který tyto vytlačuje na okraj dané společnosti (Trbola et al., 2015).

Problém sociálního vyloučení se týká specifických problémů a situací určitých skupin populace. Nejčastěji se vztahuje k **lidem bez domova, Romům, nezaměstnaným, jedincům pobírajících dávky pomoci v hmotné nouzi a žijícím na ubytovnách**. V souvislosti se sociálním vyloučením bývají rovněž často uváděny **osoby drogově závislé či psychicky nemocné, nízkopříjmové a zadlužené domácnosti, osoby opouštějící zařízení výkonu trestu či zařízení ústavní výchovy**. Specifickou skupinou ohroženou sociálním vyloučením jsou rovněž **senioři a lidé se zdravotními handicapy** (Trbola et al., 2015). Nutno ovšem dodat, že problematika sociálního vyloučení je způsobem identifikace postižených skupin populace obtížně uchopitelná, vzhledem k již zmiňované multidimenzionalitě příčin sociálního vyloučení i začleňování, a jednotlivé skupiny se většinou vzájemně překrývají, což znamená pro inkluzivní sociální politiku zásadní výzvu. Negativní dopady sociálního vyloučení také nepostihují pouze sociálně vyloučené, ale působí na celospolečenské úrovni ve formě sociální dezintegrace, polarizace společnosti, oslabení solidarity a sociální koheze a nahrávají extremistickým hnutím. Fenomén sociálního vyloučení se tak může stát hrozbou pro společnost jako celek (Mareš, 2008: 11).

Podle Evropské komise (Evropská komise 2001 in Mareš, 2006) je sociální exkluze způsobena zejména řadou strukturálních a institucionálních příčin. Sociální exkluzi vymezuje především jako důsledek kombinovaného vlivu **nezaměstnanosti, nízké vzdělanosti a kvalifikace, nízkého příjmu, neadekvátního bydlení, zhoršeného životního prostředí, vysoké kriminality, nedostupnosti kvalitní lékařské péče a kvalitního vzdělávání, krize rodiny a dalších sociálních institucí** klíčových pro občanskou společnost. Na sociální vyloučení může být nahlíženo rovněž jako na **důsledek odlišné etnicity**, což se může týkat kromě romské populace i některých přistěhovalců. Stejně, jako se skupiny ohrožené sociálním vyloučením vzájemně překrývají, jedná se se většinou i v případě rizikových faktorů v reálných situacích o kumulaci několika z nich najednou. Sociální vyloučení je spojováno často především s **předsudky, diskriminací, xenofobií** zástupců majoritní populace. Svou roli v tomto ohledu

sehrává rovněž problematika **prostorového aspektu** sociálního vyloučení většinou v důsledku přirozeného stěhování těchto skupin do lokalit s cenově výhodnějším bydlením (Trbola et al., 2015). V současné době trend sestěhování sociálně nepřizpůsobivých občanů do ohraničených či odlehlých lokalit, který byl v minulosti obvyklým postupem lokálních politiků, zapříčiňují především majitelé nájemních bytů, kteří kupují levné byty v nejrůznějších a pronajímají je lidem hradícím náklady na bydlení zpravidla ze sociálních dávek k bydlení v nejrůznějších podstandardních prostorech (MV ČR, 2009). Někdy tak může docházet k prostorovému vyloučení celých regionů, kdy je prostor dělen na jádro a periferii.¹ V ČR se dosud koncentrují lidé sociálně vyloučení v objektech či lokalitách poměrně integrovaných do okolní zástavby, přesto se zde projevují typické rysy dopadu sociálního vyloučení, kdy se „koncentrace vyloučených stává atributem prostoru, který obývají, a zpětně posiluje jejich vyloučení a omezuje jejich životní šance“ (Mareš et al., 2008:20).

Vývoji politik sociálního začleňování v ČR

V ČR se politika sociálního začleňování začala tvořit a prostřednictvím **podnětů ze strany EU**, kde se koncept rozšířil zejména koncem 90. let². Pod vlivem vývoje na poli EU byl postupně formulován také přístup k praxi sociální politiky na národní úrovni v této oblasti. V rámci **otevřené metody koordinace** (OMK) ovlivňuje Evropská komise členské země, co se týče přijímání odpovídajících cílů a opatření v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení a společně s nimi provádí hodnocení dosažených výsledků (Mareš, Sirovátka, 2008). Základním prvkem v tomto směru byly Národní akční plány sociálního začleňování (NAPSI), s jejichž formulací má ČR zkušenost od roku 2004. Od roku 2006 již byly NAPSI součástí Národní zprávy o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování (MPSV, 2014), v souvislosti s přehodnocování Lisabonské strategie a tedy i se změnou přístupu EU v politikách sociální inkluze. Po první fázi (2000 – 2005) formování nového přístupu v politikách sociální inkluze se boj proti sociálnímu vyloučení se stal jednou ze tří oblastí sociální OMK, vedle oblasti penzí

¹ Za extrémní formu vyloučení se považuje tzv. ghettoizace, tedy úplné oddělení lidí koncentrovaných v ghettu od hlavního proudu společnosti. (Mareš et al., 2008).

² Výslovný závazek k přijetí adekvátních kroků v oblasti sociálního začleňování ve prospěch sociálně vyloučených občanů, zavedených Amsterdamskou smlouvou v roce 1997, vyplývá již ze Smlouvy o Evropské unii. (Veselá et al., 2009)

a zdravotní a dlouhodobé péče. Cíle ve vztahu k sociální inkluzi se zaměřily na specifitější okruhy problémů a kategorie osob s akcentem na integraci na trhu práce a extrémní formy vyloučení (2005 – 2007). Poslední fázi (2008 – 2010) charakterizoval obnovený důraz na sociální dimenzi (Gerbery, Džambazovič, 2011).

V současné době se ČR řídí národním rámcovým dokumentem pro oblast sociálního začleňování a boj s chudobou pod názvem „**Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020**“ (dále jen „Strategie“), jejíž podkladem pro zpracování byla „Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování“ (dále jen „Vize“) z roku 2012, která tematicky navazovala na NAPSI. Účelem Strategie (2014) je přispět **k plnění národního cíle redukce chudoby a snižování míry sociálního vyloučení** vytyčeného v Národním programu reformy České republiky vycházejícího ze **strategie Evropa 2020**.³ Za hlavní nástroj pro sociální začleňování osob sociálně vyloučených nebo sociálním vyloučením ohrožených je ve Strategii označena **sociální práce**, proto je cílem zajistit navýšení počtu sociálních pracovníků na obcích a jejich spolupráci. Záměrem je rovněž **posílení aktivního přístupu lokálních aktérů** k prevenci a řešení problematiky sociálního vyloučení a další **rozvoj principu mainstreamingu** sociálního začleňování na všech správních úrovních (MPSV, 2014; MPSV, 2016).

S pojmem mainstreaming je spjat proces postupné změny v oblasti odpovědnosti, tedy přenosu z centrální úrovně na regionální a místní, a uplatňování konceptu aktivního začleňování⁴ v rámci dění na úrovni EU. Důsledkem tohoto posunu by měla být demokratizace služeb prostřednictvím **aktivizace občanů** a spoluúčasti různých **lokálních aktérů** na plánování a rozhodování. Na centrální úrovni přitom ale zůstává klasická úloha vymezení rámce a zdrojů pro hlavní instituce sociálního státu, jako je sociální zabezpečení (penzijní systém, sociální dávky, sociální služby aj.) (Trbola et al, 2015). V ČR existuje postupný rozvoj mainstreamingu sociální inkluze, které od dob změn legislativy v oblasti sociálních služeb, zvyšujícího se

³ Cílem ČR do roku 2020 je „Udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou do roku 2020 na úrovni roku 2008. Česká republika se současně zavázala vyvinout úsilí vedoucí ke snížení počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou o 30 000 osob.“ (MPSV 2014)

⁴ V rámci aktivního začleňování se uplatňuje koncept sociální politiky jako sociální investice, který spočívá v investicích do rozvoje jednotlivců, komunity a příp. i určitých pobídek a sankcí, přičemž je zde vedoucí role místní správy při podpoře a koordinaci partnerství různých subjektů v daném teritoriu, jasné rozdělení finanční odpovědnosti mezi aktéry na různých úrovních, přístup ke stabilnímu doplňkovému financování z národní úrovně a rovný přístup občanů k právům (Andreotti et al., 2012 in Trbola 2015).

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

zapojení organizací občanské společnosti do procesu sociální integrace, inkorporace ČR do struktur EU a zahájení finanční podpory z Evropského sociálního fondu vyzdvihly v rámci rozvoje mainstreamingu sociálního začleňování v ČR **rozšiřování oblastí, kde je sociální začleňování zohledňováno**, neboť se netýká již jen sociální agendy. Zapojení lokálních vlád do procesu sociálního začleňování je však stále nedostatečné. (Trbola et al., 2015)

Rozvoj sociálně-inkluzivních lokálních přístupů a nástrojů, prostřednictvím kterých je možné přizpůsobit řešení místně specifickým podmínkám v období posledních let, zahrnuje např. důležité aktivity vládní **Agentury pro sociální začleňování (ASZ)** v sociálně vyloučených lokalitách⁵, která byla již v roce 2012 vysoce hodnocena na mezinárodně politickém poli v Rámci Rady OSN pro lidská práva, pravidelně přezkoumávající celosvětové dodržování lidských práv (Weinerová, 2012). Významná část bývalých zaměstnanců ASZ je nyní členy Institutu pro sociální inkluzi (IPSI), reflektujícího českou veřejnou politiku v oblasti sociálního začleňování a předcházení sociálnímu vyloučení (IPSI, 2017a). Právě IPSI vypracoval mapu událostí týkající se dění ve veřejných sociálních politikách od roku 1990 až do současnosti ve vzájemných souvislostech a s důrazem na dopady konkrétních rozhodnutí na občany ČR.

Na aktuální vývoj v oblasti sociálního začleňování mají **politická rozhodnutí v oblasti sociálních politik** dominantní význam. Následující část se proto pokusí shrnout nejpodstatnější kroky v tomto směru za nedávné období:

Ač panovalo v ČR obav ve vztahu k inkluzivnímu vzdělávání vskutku mnoho, v dubnu v roce 2015 byla pod č. 82/2015 Sb. vyhlášena novela zákona školského zákona, jejíž stěžejním tématem jsou **změny v oblasti vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP)** (MŠMT, 2015). Žáky se SVP novela nově definovala a zavedla pro ně nárok na podpůrná opatření až v pěti stupních, která jsou nezbytná k plnohodnotnému vzdělávání těchto dětí a odvíjí se od míry jejich znevýhodnění dle posouzení školského poradenského zařízení (MŠMT, 2016). Inkluzivní vzdělávání jako takové ovšem probíhá v ČR již od roku 2005, tedy od doby přijetí školského zákona, který byl v procesu inkluze ve vzdělávání

⁵ V rámci svých aktivit ASZ během tříleté spolupráce s daným městem navazuje lokální partnerství, společně připravují strategické plány, které obsahují souhrny potřeb lokalit a návrhy konkrétních opatření a projektů, jenž přispějí k jejich naplnění. Všem partnerům v lokálním partnerství ASZ poskytuje i poradenství pro čerpání prostředků z evropských strukturálních fondů. (ASZ, 2017a). Obce se uchází o spolupráci s ASZ ve výběrových řízeních, aby projevily svou motivaci a chuť svou situaci řešit, včetně připravenosti s ohledem na personální kapacity a finanční prostředky. (Šimáček, 2014) Cílem ASZ je systémová změna, do které by bylo zapojeno co možná nejvíce participujících subjektů.

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

stěžejním, a spousta škol se tedy do tohoto procesu už dříve (Doležilová, 2016). V novele jde nyní o metodické a především o finanční záležitosti, vzhledem k tomu, že podpůrná opatření mají stanovený objem finančních prostředků poskytovaných na daný stupeň (MŠMT, 2017) a určují tedy, kolik peněz se dostane konkrétním dětem a školám na podporu, kterou dříve neměly.

Zákonodárci schválili i významné změny v oblasti hmotné nouze a veřejné služby. V roce 2016 vstoupila v platnost **novela zákona o hmotné nouzi**, finanční dávce, která má zajistit lidem základní důstojný život a životní minimum. Podle novely existuje **veřejná služba** jako možnost přivýdělku pro dlouhodobě nezaměstnané. Uchazeči o zaměstnání vedení v evidenci Úřadu práce (ÚP) déle než půl roku mají přitom ovšem povinnost odpracovat nejméně 20 hodin veřejné služby, jinak jim automaticky poklesne dávka živobytí na existenční minimum (Klička, 2017). Novela také zpřísňuje pravidla pro poskytování dávek v hmotné nouzi a v souvislosti s zavádí změny související se zastavením nárůstu objemů vypláceného doplatku na bydlení. V roce 2015 se snížil strop vyplácené dávky doplatku na bydlení na 90% skutečně vynaložených nákladů. Vládní novela z roku 2016 navrhla snížení dávek doplatku na bydlení na 80% skutečných nákladů na bydlení, přičemž dávka může zaniknout, pokud obec rozhodne, že tam nemá směřovat „pokud se byt nachází v oblasti se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů vyhlášené opatřením obecné povahy“ (Řezníček, Hejná, 2017). MPSV dále navrhlo v souvislosti se zákonem o sociálním bydlení úplný zánik doplatku na bydlení, který měl být Sobotkovou vládou uveden do praxe v roce 2016 (IPSI 2017b).

Zákon o sociálním bydlení se ale nepovedlo uskutečnit ani v roce 2017, neboť vláda předložila Sněmovně zákon o sociálním bydlení pozdě a odborná politická debata o tomto zákoně tak nebyla naplněna s ohledem na to, co vše má obsáhnout a jaké problémy má adresovat (Gabal, 2017). Stále tedy není definováno žádným právním předpisem co je sociální bydlení, oprávněné osoby, které mohou požívat podporu v sociálním bydlení, nejsou jasně vymezeny práva a povinnosti jednotlivých subjektů realizujících sociální bydlení a rovněž není jasně definována jejich odpovědnost (Vláda ČR, 2017a).

Pozitivní změny lze pozorovat v **rozvoji společensky odpovědného zadávání veřejných zakázek**, kdy nový zákon č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, v mnohých případech upouští od hodnocení veřejné zakázky podle nabídkové ceny a umožňuje ve větším množství

případů uplatňovat kritéria hodnocení kvality se zohledněním aspektů nabídek, jako jsou sociální hodnotící kritéria (Frank Bold, 2017). Zakázku lze rovněž vyhradit pro dodavatele zaměstnávající 50% zdravotně postižených zaměstnanců (DVS, 2016), přičemž aktuální směrnice EU o zadávání veřejných zakázek nově uvádí, že do budoucna postačí, aby postižených či jinak znevýhodněných osob bylo alespoň 30% z celkového počtu zaměstnanců (Lukovič, 2015).

V oblasti zaměstnanosti se zatím začínají uplatňovat praxe podporované ze strukturálních fondů, jež lze shrnout pod termín **prostupné zaměstnávání**, nebo spolupráce zprostředkovatele práce se sociálním pracovníkem. Rozšiřuje se podpora dojíždění za prací a vzniká standard **sociální práce** Úřadu práce. (IPSI, 2017b)

V květnu letošního roku vláda schválila věcný záměr **zákona o sociálním podnikání**, který si klade za cíl stanovit podmínky pro přiznání statusu sociálního podniku a výhod poskytovaných těmto podnikům (Vláda ČR, 2017b). Podle Aleny Zeiglerové (2017) z IPSI je zákon o sociálním podnikání a jeho schválení pro oblast sociálního začleňování velkou legislativní příležitostí, mj. proto, že jde o přechod mezi normálním trhem práce, který je nevhodným prostředím k adaptaci lidí nepřipravených k zaměstnanosti, a chráněného zaměstnávání. Míni, že za podmínek kdy by ČR měla ukotveny sociální podniky v legislativě a debata o tom, že někteří lidé potřebují alespoň dočasnou podporu, aby pak mohli uspět na běžném trhu práce, by byla vedena věcně, by bylo možné docílit značných pokroků i v aktivní politice zaměstnanosti.

Případy dobré praxe na poli sociálního začleňování a inspirace ze zahraničí

Veřejné pozornosti se mnohdy dostávalo častěji problémům, konfliktům a špatným řešením v rámci problematiky sociálního začleňování, spíše než dobrým praxím, kterých je málo a mluví se spíše sporadicky. Podle ředitele ASZ, Radka Jiráňka (2017), je nicméně diskuse o tom, jakým způsobem posílit to, co společnost v duchu sociálního začleňování stmeluje a činí ji soudržnou a zároveň odstraňuje nerovnost a bariéry, pro demokratickou společnost a její rozvoj velmi důležitá. Dobrou praxi definuje jako skupinu metod a procesů, které se v terénu ukázaly být přínosnými a mohou vést k rychlejšímu a efektivnějšímu dosažení cíle, nebo dosažení cíle

vůbec. Podle jeho slov dobrá praxe „napomáhá vyvarování se chyb, poskytuje vzájemnou inspiraci těch, kteří přichází s inovativními řešeními sociálních problémů a je elementární součástí procesů nastavování a standardizování postupů, díky kterému dochází k odklonu od nahodilého jednání“.

Je zde ovšem třeba zdůraznit, že málokteré příklady dobré praxe jsou zcela přenositelné jinam. Spousta obcí reaguje na velmi podobné situace, ale je třeba zohlednit, že každé město je připraveno na změny jinou mírou a v přenosu dobré praxe se tedy musí vycházet z reálných možností v dané lokalitě. Existují tak obce, kde se dají problémy řešit systémově a naopak ty, kde se lze zaměřit pouze na dílčí problémy. K dosažení úspěchu je ale za každých okolností nutné propojení a spolupráce dvou skupin aktérů, kterými jsou realizátoři dobré praxe řešení sociálních problémů (zejména obce nebo neziskové organizace) a politické vůle, jejíž podpora je klíčová (Šimáček, 2014).

ASZ je v souvislosti s dobrými praxemi významným působitelem – kromě vydávání metodik a manuálů dobrých praxí (ASZ, 2017c) uspořádala v tomto směru i řadu akcí. Konference dobrých praxí v oblasti sociálního začleňování v ČR, v rámci které prezentovala ústy představitelů zastupitelstev obcí a neziskových organizací řadu příkladů úspěšných opatření a projektů s dobrými výsledky se odehrála již v roce 2012 pod názvem „Sociální začleňování v Česku – nejlepší praxe“. Věnovala např. systému **prostupného bydlení** v Litvínově nebo příkladu města Mostu, kde bylo vyčleněno 10% **pracovních míst** při opravách sídliště Chanov **pro dlouhodobě nezaměstnané** osoby, které následně získaly dlouhodobou práci (Weinerová, 2012). Letošní konferenci „Dobré praxe sociálního začleňování“, kde se zkušenosti sdílely, uvedl Alexandr Mušinka, který ze slovenských příkladů popsal známý příběh rozvojové vesnice Spišský Hrhov (ASZ, 2017b), jež získal Evropskou cenu obnovy vesnice 2016 a mimořádnou cenu za **soužití všech skupin obyvatel** v obci (MŽP SR, 2016). Tématem byla také **podpora inkluzivního vzdělávání**, která byla představena na příkladu Krnova, kde se do integračních opatření za využití individuálního přístupu, doučovacích klubů pro rodiče i děti, rozšíření pozic školních asistentů, koordinátorů inkluze, speciálních či sociálních pedagogů a psychologů podařilo zapojit všechny základní školy ve městě (Handlír, 2017). V rámci bloku o zaměstnání vystoupil **sociální podnik** Lepší místo, který zprostředkovává práci a případná doporučení osobám vedeným na ÚP a dlouhodobě nezaměstnaným v podstatě přes mobilní a webovou aplikaci, do které může kdokoliv zadat práci prospěšnou pro veřejné ale i soukromé prostory a jejím prostřednictvím rovněž získat informace o průběhu realizace i výsledcích

(Steklý 2017). Z oblasti sociální práce byl uveden pilotní projekt **mobilní terénní práce** České asociace streetwork, z. s., Diakonie Západ a Kotec, o.p.s., jež vozy v terénu využívají za účelem provozu pojízdného klubu pro děti a mladistvé zejména ve vyloučených lokalitách- projekt byl inspirován v Holandsku, kde je možné vidět autobus upravený jako prostor pro děti, který např. v Maastrichtu a navštěvuje různé lokality dle výskytu cílových skupin (Dobré praxe, 2017).

Úspěšných projektů zaměřujících se na jednotlivé skupiny lidí ohrožených sociálním vyloučením nebo sociálně vyloučené lze v ČR najít ještě mnoho.

Inspirovujícím je příběh podnikatele Vojtěcha Sedláčka a nevládní organizace Naděje, zakladatelů projektu „Nejdřív střecha“, který umožňuje lidem na ulici získat až 2 měsíce bydlení zdarma spolu s možností stabilizace své situace, vyřízení potřebných záležitostí, nalezení zaměstnání apod. Za 3 roky jejího fungování od září 2014 ji využilo již tisíc lidí bez domova, přičemž 58% z nich dokázalo svou situaci zlepšit. Na základě pozitivních zkušeností v Praze projevují zájem o projekt i další města (Nejdřív střecha, 2017). Tématu **bezdomovectví** se věnuje také sociální podnik Pragulic, který umožňuje zájemcům z řad veřejnosti poznat a zažít svět lidí bez domova, a snaží se tak změnit zažitá stereotypy týkající se oblasti bezdomovectví. Obdobné projekty fungují v Evropě (v Lodnyně, Aténách, Berlíně, Barceloně, Amsterdamu, Ljubljani, Edinburgu) i Austrálii (Hall, 2017). Existuje ale spousta dobrých praxí rovněž z oblasti **inkluze seniorů**, které rozvíjí duch age managementu prostřednictvím iniciativ jako jsou projekty „Ponožky od babičky“ (projekt v zaměstnávající pletáčky z řad seniorek) či mezigenerační festival „OLD'S COOL“ organizace Elpida podporující aktivní život seniorů (Elpida 2017) nebo projekt „Celé Česko čte dětem“ inspirovaný v Polsku (CČČD, 2014).

Podněty ze zahraničí podobně využilo i několik dalších, rozsáhlejších projektů, které byly v ČR v rámci sociálního začleňování zahájeny. Veřejnosti známým je pilotní projekt rychlého zabydlování rodin s dětmi Rapid Re-housing z Brna, který získal letos 1. cenu za nejlepší projekt řešení bytové nouze v Evropské unii v letech 2010-2017 (FEANTSA 2017). IQ Roma servis, z. s., která je partnerskou organizací na projektu Magistrátu města Brna, byla proškolená průkopníky systému „**bydlení především**“ (**Housing First**) v Evropě, HVO Querido Discus (Housing First, 2017). Inspirací projektu se staly kladné ohlasy převážně z Kanady, USA a západní Evropy. Cílem je dát příležitost rodinám s dětmi, které žijí na ubytovnách, azylových domech či v jiné bytové nouzi získat stabilní a důstojné bydlení (Brno 2016). Koncept bydlení především klade důraz na co nejrychlejší zajištění standardního bydlení, jež je doplněno o služby poskytované po dobu a v intenzitě, jež vychází z individuálních potřeb. Několik

zahraničních studií jednoznačně prokázalo, že náklady na projekty Housing First jsou výrazně nižší ve srovnání s projekty „bydlení až po přípravě“ (**Housing Ready**), které předpokládají, že člověk bez domova musí být na standardní bydlení nejprve připraven v různých formách ubytovacích zařízení a přechodného bydlení (Platforma pro sociální bydlení 2014). Obdobné projekty ze zahraničí ukazují v souvislosti s nalezením bydlení rovněž významné zvýšení zaměstnatelnosti, snížení zadluženosti, zlepšení docházky dětí do škol i jejich zdravotního stavu atd. (Brno 2016). V Brně jsou nyní postupně prodlužovány nájemní smlouvy rodinám, jež užívají byt po dobu jednoho roku s plněním všech podmínek⁶, ke kterým se zavázaly, zatím s 96% úspěšností (Brno 2017).

Vzor experimentu, který zafungoval ve Španělsku, následuje Ostrava se svým Programem sociální inkluze Ostrava 2011 – 2020. Ostravský projekt je unikátní výší prostředků na něho vynakládaných, ale i zapojením velkého množství různých aktérů.⁷ Jedná se také o neobvykle časově i tematicky rozsáhlý program, který má do roku 2020 postihovat oblast bydlení, vzdělávání i zaměstnávání. Cílem je zejména postupné **začleňování rodin z vyloučených lokalit zpět do běžného života a lepší vzájemné soužití** všech obyvatel města, což demonstruje pod vizí „Lepší život s rodinou – lepší soužití s většinou“ (Ostrava 2016). Pomoc míří na romskou i neromskou populaci, na děti z dětských domovů, z ústavní péče či na mladé rodiny. Účast v programu znamená podepsání tzv. sociální smlouvy s městem a následné řešení s okolností týkajících se bydlení, rekvalifikace a hledání zaměstnání pod patronací neziskových organizací, které dohlížejí na dodržování všech pravidel. Program má těžit právě z komplexního pojetí problematiky a své dlouhodobosti (Kajnar, 2012), výhodou má být také to, že pracuje s rodinami jako celky, nikoliv s jednotlivci (Štěpánek, 2012) a jako mezičlánky pro znevýhodněné skupiny k integraci na běžný trh práce využívá pracovní a vzdělávací agentury – labour pooly (Karásek, 2012). Španělský příklad byl v integraci na trh práce výrazně úspěšný - v Madridu programem za dobu jeho realizace prošlo zhruba 64 tisíc osob, kdy asi 43 tisíc z nich získalo pracovní uplatnění (RPIC-ViP, 2014).

Ať už však jde o výše uvedené ukázky přenosu zahraniční praxe, o trendy jako zřizování sociálních realitních agentur, institutů sociálně odpovědného zadávání veřejných zakázek,

⁶ Podmínkou pro prodloužení nájemní smlouvy a setrvání v projektu je, aby rodina neměla po roce v novém bytě žádné dluhy na nájemném. Zařazení do projektu je podmíněno intenzivní prací se sociálním pracovníkem, který bude s klientem řešit samozřejmě i jeho příjmy.

⁷ Zapojen je Magistrát města Ostravy, městské obvody, nevládní organizace, Městská Policie Ostrava, Policie ČR, soukromí investoři, církevní organizace a od roku 2014 rovněž ASZ.

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

sociálních podniků různých druhů nebo jiné případy, při sledování dobrých praxí⁸ mimo ČR je třeba si uvědomit, že pro použití v českém prostředí rozhodně nelze přejímat dané koncepty, postupy a metody jako celky (což se týká i přenosu lokální dobré praxe v rámci jednoho státu, jak již bylo zmíněno výše). V cestě stojí především rozdíly v legislativních rámcích, historických zkušenostech, objemech financí a personální kapacitě, prioritách politického vedení, územním členění, ale i rozdíly v povaze společnosti týkající se např. způsobů překonávání předsudků či vztahů k autoritám. Nekriticky tyto postupy přejímat a praktikovat je beze změny není možné, byť některé již mají v ČR svůj ekvivalent a jiné by bezesporu mohly být nebo již jsou ve své původní či do jisté míry modifikované podobě pro naši práci se sociálně vyloučenými skupinami užitečnou inspirací.

Ekonomické a společenské dopady sociálního začleňování v ČR

Významným úskalím při prosazování principů sociálního začleňování jsou omezené finanční zdroje alokované na sociální oblast, které též byly identifikovány jako jedno z největších rizik sociálního začleňování ve Strategii (MPSV, 2014). Opatření zaměřující se na podporu sociálního začleňování jsou **finančně všeobecně velmi náročná**. Na činnost sociálních odborů bývá také většinou vyčleněna omezená část rozpočtu, což se mnohdy stává překážkou pro plánované výkony v oblasti sociální práce a značným způsobem ohrožuje udržitelnost některých aktivit v dlouhodobém časovém horizontu. Problematickou se jeví být i neexistence odděleného financování aktivit v oblasti sociálního začleňování, neboť se do budoucna nemohou příliš přesně plánovat aktivity v souvislosti s objemem finančních zdrojů, dle kterých by bylo možné řídit proces rozhodování o prioritách typů sociální práce v dané lokalitě (Trbola et al., 2015).

Většina lokálních akterů spojuje užívání pojmu sociální začleňování s evropskými grantovými schémata, neboť obce se mohou opřít o finanční dotace nejčastěji z Evropských fondů. Mareš (2006) dokonce píše, že *„pokud problémy, které na svých pracovních pozicích lokální a regionální aktéři řeší, nahlížejí optikou sociálního vyloučení, je to motivováno nejčastěji právě možností získat k řešení těchto problémů finanční zdroje z evropských strukturálních fondů nebo v rámci tzv. předvstupních programů.“* Ač evropské peníze znamenají v tomto směru výrazné příjmy, i tato dotační politika je značně problematická s ohledem na svou časovou i

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

tematickou nepružnost a nepředvídatelnost, což může ústít ve sníženou finanční stabilitu a omezené možnosti plánování⁹.

Finanční náročnost byla pocítit zejména na **inkluzivním vzdělávání**, resp. opatřeních, která zavádí novela vyhlášky, jež mají garantovat finanční podporu rodičům, dětem i školám. Celkové finanční nároky na podpůrná opatření v běžných školách zřizovaných krajem, obcí či svazkem obcí od 1. 9. 2016 do konce září 2017 byly v celkové výši 2,071 mld. Kč, přičemž 96% prostředků putuje na personální výdaje, tedy speciální pedagogy nebo asistenty (MŠMT, 2017). Původní odhady nicméně byly mnohem nižší. Podle Boba Kartouse z organizace EDUin jsou *„zvýšené náklady v prvních letech do značné míry narovnáním podfinancování z let minulých. Vzdělávací systém v České republice je v porovnání s průměrem OECD silně podfinancovaný, ročně v něm chybí čtyřicet až padesát miliard korun. Transformační náklady na inkluzi jsou samozřejmě zvýšené, tak je to vždy, když uděláte systémovou změnu. Po prvních letech se ale výše investice ustálí. A měli bychom to brát nikoliv jako náklady, ale jako investici do soudržnosti společnosti.“* (Deník Referendum, 2017).

Systémovou otázkou je tedy podfinancování, o čemž vypovídají i dostupné analýzy hodnotící společné vzdělávání. Průměrný počet asistentů pedagoga vzrostl z 1,7 na 2,9 na jednu školu, nicméně s nedostatečným počtem kvalifikovaných asistentů mají školy nadále problém, mj. z důvodu nízkého finančního ohodnocení a snížených úvazků v profesi. Dostatečné nejsou ani počty školních psychologů, sociálních pedagogů nebo kapacity poradenských zařízení (ČSI 2017, MŠMT, 2017). Finanční kapacita tedy, jak se zdá, udává základ úspěchu inkluze ve vzdělávání. Studie UPOL a Člověka v Tísni (Klusáček, Hrstka, 2015) nicméně naznačuje, že investice do inkluzivního vzdělávání by se ovšem v budoucnu měla vyplatit, protože průměrné náklady na žáka v běžných školách individuálně integrujících děti s lehkým mentálním postižením budou velmi pravděpodobně nižší než by byly náklady segregovaného vzdělávání základních škol praktických a to i v případě výrazného navýšení transferů směřujících do běžných škol.

Nákladná jsou i ostatní opatření v rámci sociálního začleňování. Pokud se například jedná o **sociální bydlení**, je třeba zajistit finanční zdroje na pořízení bytů, provoz sociálního bydlení nebo i motivaci soukromých vlastníků k poskytnutí jejich bytů k využití pro sociální účely.

⁹ Projekty jsou pak často vybírány a realizovány nikoliv dle prioritních potřeb na daném území, ale spíše v souladu s tím, co bude možné z operačních programů financovat.

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

Kromě evropských fondů a národních zdrojů lze využívat obecní zdroje, např. zisky z privatizace bytového fondu, jsou-li k dispozici. Zároveň vedle dotací existuje pro sociální bydlení podpora formou nízkouročených úvěrů, o kterou však obce ani neziskové organizace nemají zájem (Platforma pro sociální bydlení, 2014).

ČR zahájila v roce 2010 program podpory poskytování sociálního bydlení určený všem druhům poskytovatelů. Výdaje státu na podporu výstavby podporovaných bytů dosahovaly v roce 2015 až 440 mil. Kč, o rok později 336 mil. Kč, v letošním rozpočtu je plánem využít 259 mil. Kč (MMR, 2017). Pokud by ovšem byl zaveden zákon o sociálním bydlení zavádějící nájemní sociální bydlení pro rodiny z ubytoven, počáteční investice, které by stát vynaložil na jeho fungování, by musely být jistě vyšší. Podle Analýzy dopadů opatření Rapid Re-housing pro rodiny s dětmi na veřejné rozpočty (Novák, Matoušek, 2016) by investice do sociálních bytů byly ovšem vykompenzovány a už v prvních letech mohly vyplatit. „V analýze jsme započítali náklady na provoz ubytoven, azylových domů a ústavních zařízení pro část dětí, které jsou v ústavu z důvodu bytové nouze. U průměrné rodiny uspoří stát 13 500 Kč na domácnost ročně v prvních třech letech a 20 250 Kč ročně od čtvrtého roku po zavedení,“ říká ředitel Platformy pro sociální bydlení Vít Lesák (Platforma pro sociální bydlení 2016). Pro dosažení této úspory je třeba dostatečný rozsah změny, který by umožnil rozsáhlé uvolnění a následnou transformaci azylových domů a institucí náhradní výchovy pro děti. Nejprve by došlo ke zvýšení nákladů veřejných rozpočtů, zejm. na sociální práci, postupně by poté docházelo ke zlepšování a s odstupem několika let by bylo možné očekávat dosažené úspory až ve výši 100 milionů za rok v důsledku snížení počtu dětí v ústavní výchově a snížení počtu domácností s dětmi v azylových domech. Analýza předpokládá také snížení rizika nezaměstnanosti a také snížení kriminality, čímž by bylo dosaženo dalších úspor (Novák, Matoušek, 2016).

S tím souvisí další výdaje státu na řešení situace sociálního vyloučení jako náklady na nezaměstnané, prevenci kriminality a vězně. Dalšími opatřeními, které je třeba finančně zajišťovat jsou např. aktivity pro sociálně vyloučené a koordinační aktivity, integrační politiky aj., ale především výdaje na sociální práci. Vhodně zvolená preventivní opatření a jejich realizace ovšem může významným způsobem snížit výdaje na kurativní opatření v souvislosti s řešením vzniklých problémů spojených se sociálním vyloučením.

Co se týče **společenských dopadů**, i když zavádění některých opatření sociální inkluze vede k rozdělování společnosti názorovému (názory na inkluzi ve vzdělávání jsou toho důkazem), v rámci působení na sociálně vyloučené by se dopady měly nést v duchu posílení společenské

soudržnosti a dle Strategie (MPSV, 2014) také vzniku společenského klimatu, ve kterém bude fungovat politika, jejímž cílem je oslabování či zpomalování procesů sociálního vyloučení. Sociální koheze je v ČR ale značně narušena, což se projevuje odcizováním odlišných kultur (zejména ve vztahu k Romům), jejich stereotypizací nebo odmítáním společného sblížení soužití a představy o sociální kohezi se zde slučují spíše s homogenitou. Důležitou stránkou inkluze je v tomto směru subjektivní pohled členů společnosti, tedy, slovy J. Alexandera (2006 in Šafr et al, 2008), „(m)íra, v níž je jedincům umožněno cítit se jako plnoprávní členové mezního společenství, definuje míru jejich „začlenění“. O míře subjektivního pocitu příslušnosti k diskriminované skupině ve společnosti do jisté míry vypovídá jeden z obecných indikátorů soustavy vypracované v rámci projektu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) „Indikátory strategie v potlačování chudoby a sociálního vyloučení v České republice“ (Sirovátka et al., 2013), které byly vyčísleny v rámci „Vyhodnocení soustavy indikátorů Strategie sociálního začleňování České republiky pro roky 2014 -2020“ (Trbola, Robert, T. Sirovátka et al., 2016). Hodnota tohoto indikátoru, zachycujícího celkový pocit diskriminace v ČR¹⁰, kolísala v letech 2008 – 2014 mezi 5,8% a 6,8%. O indikátorech ve vztahu k sociálnímu začleňování dále pojednává následující část.

Indikátory sociálního začleňování

Sociální indikátory představují základní prostředek pro přiblížení se ke zkoumané sociální realitě a pro její pokud možno co nejpřesnější odhalení a popis. Indikátory jsou proto elementárními prvky **monitoringu a reportingu** stavu a vývoje sociálních jevů a ovlivňují ve velké míře jejich výsledný charakter a úspěšnost. Na jejich výběru záleží z hlediska jejich tematického pokrytí i vlastností. Multidimenzionalita jevu jako je sociální začleňování klade zvýšené nároky na pečlivý výběr indikátorů. Jen zřídka je určitý indikátor jediným spolehlivým řešením a je účelné většinou **kombinovat různé typy** indikátorů (Trbola et al., 2015), aby bylo možné vystihnout stávající situaci co nejvěrněji. Kromě srozumitelnosti, dostupnosti a vysoké míry vnímané legitimacy je důležitá např. i komunikativnost a schopnost dramaturgie indikátorů. Mnohostranného sledování indikátorů, zvyšování jejich kvality a legitimacy lze docílit nejlépe prostřednictvím zapojení všech skupin cílových uživatelů sociálních indikátorů do procesu, od jejich tvorby po vyhodnocování – samotných výzkumníků a zástupců

¹⁰ Indikátor byl vyjádřen procentem kladným odpovědí na otázku „Označil/a byste se za příslušníka skupiny, které je v této zemi diskriminována?“

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

akademické sféry, politických uživatelů i veřejnosti. Hodnoty indikátorů mohou u jednotlivců ovlivnit **změnu** přesvědčení a postojů či zvýšit povědomí o problému, proto by jejich interpretace měly umožnit směřovat veřejné mínění proti stereotypním názorům, skrze které jsou sociálně vyloučené skupiny obyvatelstva často nahlíženy. Na kolektivní úrovni výsledku mohou vést ke změně agendy, realizovaných rozhodnutí a učení se z neúspěšných či šíření úspěšných politik. (Gerbery, Džambazovič, 2011).

Sociální začleňování bylo, jak již bylo zmíněno, přijato ČR jako členskou zemí EU v rámci řady programových dokumentů Evropské komise a nověji i cílů Evropa 2020 jako politický cíl. Tím ovšem vznikla potřeba měřit pokrok s ohledem na omezení chudoby a sociálního vyloučení s pomocí indikátorů (Trbola et al., 2016). Společné evropské indikátory¹¹ jsou v oblasti sociální inkluze klíčovým prvkem OMK a pomáhají **monitorovat pokrok** v dosahování odsouhlasených společných cílů členských států EU, čímž poskytují informace o efektivnosti jejich intervencí (Gerbery, Džambazovič, 2011).

Pro měření dosahování již zmiňovaného uvedeného národního cíle („Udržení hranice počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou do roku 2020 na úrovni roku 2008“ a současně „snížení počtu osob ohrožených chudobou, materiální deprivací nebo žijících v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou o 30 000 osob.“) v oblasti boje s chudobou a sociálním vyloučením si ČR stanovila **souhrnný indikátor**, který byl vytvořen na základě tří dílčích: míra ohrožení chudobou, materiální deprivace a osoby žijící v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou (MPSV, 2014). Nastavený cíl i indikátory jsou nicméně v rovině velmi obecné, proto předložil VÚPSV **propracovanější soustavu indikátorů** v rámci svého projektu (Sirovátka et al., 2013) s ambicí definovat soubor národních indikátorů vhodných ke sledování pokroku v oblasti sociálního začleňování. Soustava indikátorů navrhovaná v dokumentu byla sestavována ve vztahu k Vizi a zahrnuje zejména indikátory cílů, tedy indikátory, které doplňují vybrané obecné indikátory zastřešující povahy a jejichž primární role spočívá ve sledování naplňování jednotlivých cílů stanovených v rámci jednotlivých prioritních oblastí Vize. Tyto klíčové indikátory jsou doplněny skupinou indikátorů analytických s cílem prohloubit interpretaci vývoje v oblasti sociálního začleňování.

¹¹ Oblast indikátorů chudoby a sociálního vyloučení jsou dynamické a mění se spolu s agendou sociální inkluze v EU. Původní složení tzv. laekenských indikátorů bylo přijato v roce 2001 v rámci Lisabonské strategie (Gerbery, Džambazovič, 2011).

Není zcela jasné, jak velké změny v hodnotách indikátorů posuzovat jako pokrok či zhoršení, neboť změna může být způsobena podle VÚPSV jak vlivem určitých opatření, tak změnou v celkovém kontextu nebo výběrovou chybou v šetření jako zdroji dat. Záleží také na interpretaci indikátorů ve vzájemných souvislostech. Vliv má i operacionalizace cílů Strategie a míra očekávaného pokroku v jejich dosahování.

Stejně jako vyhodnocování indikátorů je proto obtížné následně vyhodnocovat účinnost sociálních politik a zaváděných opatření. Vyloučení v jedné dimenzi může totiž oslabovat pozitivní vliv jednotlivých opatření podporujících začlenění v jiných dimenzích (oblastech): Naopak začlenění v jedné dimenzi nemusí pak nutně znamenat začlenění v dimenzích jiných. Je tedy zřejmé, že přístup izolovaných opatření zaměřených k jednotlivým sociálním problémům není příliš účinný. Naopak jsou zapotřebí spíše **koncepční, provázané a paralelně působící systémy opatření**. Z těchto důvodů je pak nutno přijmout předpoklad, že **komplexní přístup sociální politiky** k sociálnímu začleňování je nezbytný. (Mareš, Sirovátka, 2008)

Vyhodnocení vybraných indikátorů sociálního začleňování

Níže budou rozebrány vybrané indikátory sociálního začleňování zmiňované soustavy indikátorů VÚSPV, a to za předpokladu správnosti dat a absence výběrových chyb při hodnocení těchto ukazatelů. Vzhledem ke komplikovanosti dosažení záměru sbírat a vyhodnocovat všechna potřebná data, kdy je potřebných dat nedostatek, na což poukazují i autoři „Vyhodnocení soustavy indikátorů Strategie sociálního začleňování České republiky pro roky 2014 -2020“ (Trbola, Robert, T. Sirovátka et al., 2016)¹², byly vybrány pouze příklady indikátorů z těchto publikací, jejichž hodnoty jsou dostupné z veřejných databází¹³ a není třeba k jejich zjištění kombinování různých druhů dat či vlastní výpočty. V rámci této

¹² Nedostatek se týká zejm. dat o inkluzivním vzdělávání, data o možnostech sociálního bydlení, ale i etnický citlivých dat a mnohých dalších. U romské menšiny např. jde zejména o nedostatek dat z důvodu problémovosti/nemožnosti Romů přesně spočítat. Ve Zprávě o stavu romské menšiny za rok 2016, která se pokusila o „sčítání Romů“ jde pouze o kvalifikovaný odhad, přičemž za Roma je zde považován takový jedinec, „který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných nebo domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů“ (ÚV ČR, 2017). Tato metoda ale mnohými není považována za správnou a připisují důležitost subjektivnímu pocitu příslušnosti k etnické menšině.

Spolehlivě vypočítat nelze ani celkový počet bezdomovců, a to souhrnně, ani podle dílčích kategorií typologie ETHOS (Evropská typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení). Ačkoliv již byly pokusy zaznamenat prostřednictvím sčítání různé formy a kvality počty osob přežívajících na ulici, nutno podotknout, že jde o data ne zcela dostačující pro potřeby kvantitativního postižení problematiky bezdomovectví (Kuchařová, Janurová Psychlová, 2016).

¹³ Použita budou data z Eurostat online-databáze a ČSÚ.

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

analýzy ovšem není možné obsáhnout ani takto vyspecifikované údaje, snaha proto bude směřovat k uvedení příkladů alespoň k 3 z oblastí indikátorů, jimiž budou obecné indikátory a prioritní oblasti, Inkluzivní trh práce/aktivní politiky trhu práce a Sociální ochrana.¹⁴ Informace proto budou sloužit spíše jako ilustrativní příklady vybraných údajů, které lze vztáhnout buď k cílům stanoveným ve Strategii nebo k průměru hodnot daných indikátorů členských států EU (EU-28) a obecnější závěry z nich nelze vyvozovat.

Obecné indikátory:

O-5 Podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením (%)

podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením	2012	2013	2014	2015	2016
	15,4	14,6	14,8	14	13,3

Zdroj: Eurostat, on-line databáze

Podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením od roku 2012 postupně klesá z 15,4% na 13,3% v roce 2016, což je 1 375 tis. osob. Národní cíl, jak byl stanoven ve Strategii, je tedy plněn, uvážíme-li, že v roce 2008 byl podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením 15,3%.

Další údaje z Eurostat ukazují, že nejpočetnější skupiny z podílu těchto osob, co se týče věku, tvoří mladí lidé do 18 let (16,4 - 19,5%) a skupina ve věku 18-24 let (15,3 - 18,9%). Údaje o lidech důchodového věku této skupiny osob opět vykazují klesající tendenci z 12,8 na 10,8 %.

Podíl zaměstnaných osob se ve sledovaném období pohyboval mezi 7,6 - 5,9% s klesající tendencí, zatímco ohroženou skupinou jsou osoby nezaměstnané - od roku 2012, kdy tvořily 59,6 % s klesající tendencí do roku 2015, kdy to bylo 57, nicméně v roce 2016 je uváděno vyšší procento z hodnotou 62,3%. Je tedy evidentní provázanost nezaměstnanosti s chudobou a sociálním vyloučením.

Dle typů domácností jsou nejpočetnější osoby v neúplných domácnostech s dětmi (1 či více), kterých bylo od roku 2013, kdy byla za sledované období jejich procentuální hodnota nejnižší, tedy 35,1%, stále více, přičemž za minulý rok dosáhli 46,7%. Dále výraznější skupiny tvořily

¹⁴ K oblastem Mainstreaming sociálního začleňování a Regionální disparity a role samosprávy jsou potřebné vlastní výpočty, proto zde příklady z těchto oblastí nebudou uvedeny.

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

dvojice dospělých se 3 a více dětmi (20,4-29,7%) jednotlivci mladší 65 let (25,9 - 29,4%) a jednotlivci ve věku 65 let a více (20,0 - 22,9%).

Co se týče regionálního rozložení, největší koncentrace této skupiny osob je na Severozápadě, kde od roku 2013 s 25,8% 2013 klesající tendence do roku 2016 s 19,5%, a Moravskoslezsku (20,9 - 22,1%).

Prioritní oblast 1 – Inkluzivní trh práce/ aktivní politiky trhu práce:

C1-1 Obecná míra nezaměstnanosti (%)

obecná míra nezaměstnanosti v ČR	2012	2013	2014	2015	2016
	7	7	6,1	5	4

Zdroj: ČSÚ

Obecná míra nezaměstnanosti v ČR vykazuje klesající tendenci (2014 7,0% na 4% v loňském roce a dále klesající v roce 2017 (dle prozatímních údajů ČSÚ za jednotlivá čtvrtletí). Ve vztahu k národnímu cíli Strategie, který znamená snížení míry nezaměstnanosti mladých osob (15-24 let) o třetinu oproti roku 2010, tedy na 12,2 %, se ČR pohybuje již v mantinelech plnění od loňského roku s hodnotou 10,5%, přičemž blízko byla i v roce 2015 s 12,6%.

Pokud jde o další cíl Strategie snížení míry nezaměstnanosti osob s nízkou kvalifikací o čtvrtinu ve srovnání s rokem 2010, tedy dosažení cíle 18,75%, blíží se postupně ČR s 22,7% v roce 2015 a 20,5% v roce 2016. Ještě pozitivnějších hodnot by v tomto směru mohly dosahovat údaje za rok 2017.

C2-1 Obecná míra dlouhodobé nezaměstnanosti (%)

obecná míra dlouhodobé nezaměstnanosti	2012	2013	2014	2015	2016
	3	3	2,7	2,4	1,7

Zdroj: Eurostat, on-line databáze

Obecná míra dlouhodobě nezaměstnaných se udržovala kolem 3%, tedy 44% z celkově nezaměstnaných do roku 2014. Za poslední dva roky potom klesala až na hodnotu 1,7%. V roce 2016 tak počet dlouhodobě nezaměstnaných, tedy těch uchazečů o zaměstnání, kteří jsou v evidenci Úřadu práce déle než rok, poprvé významněji klesá a patří mezi ostatními členskými státy EU spíše k nižším hodnotám. Průměr EU-28 byl v témže roce 4%.

Prioritní oblast 3 - Sociální ochrana

C25-1 Míra rizika chudoby (podle hranice 60% mediánového příjmu) (%)

Analýza je součástí projektu Asociace NNO z výzvy OPZ 03_15_041 s názvem „Asociace nestátních neziskových organizací ČR jako most mezi veřejnou správou a neziskovým sektorem“. Tento projekt je spolufinancován z Evropského sociálního fondu.

míra rizika chudoby (podle hranice 60% mediánového příjmu)	2012	2013	2014	2015	2016
	9,6	8,6	9,7	9,7	9,7

Zdroj: Eurostat on-line databáze

Míra rizika chudoby se udržuje pod 10% a v posledních letech stagnuje na 9,7%. V roce 2016 míra rizika tak zůstává na výrazně nejnižší hodnotě v rámci EU-28 (průměr je odhadován na 17,3 %).

C 25-3 Míra rizika chudoby po nákladech na bydlení (podle hranice 60% mediánového příjmu) (%)

míra rizika chudoby po nákladech na bydlení (podle hranice 60% mediánového příjmu)	2012	2013	2014	2015	2016
	28	28,3	28,5	28,5	28,2

Zdroj: Eurostat, on-line databáze

Pokud bychom poměřovali příjmy k hranici chudoby poté, co se odečtou náklady domácností na bydlení z jejich příjmu, pod hranicí chudoby by se nacházel téměř trojnásobný podíl z celku populace. Hodnota je ovšem nižší, než je průměr zemí EU-28 tj. 32,4 v roce 2016.

Použité zdroje:

Písemné zdroje:

- ASZ. 2017a. *Nástroje ASZ* [online]. Dostupné na: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/nastroje-asz>.
- ASZ. 2017b. *Dobré praxe sociálního začleňování se představily na mezinárodní konferenci* [online]. Dostupné na: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dobre-praxe-socialniho-zaclenovani-se-predstavily-na-mezinarodni-konferenci>.
- ASZ. 2017c. *Metodiky a manuály dobré praxe* [online]. Dostupné na: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/metodiky-a-manualy-dobre-praxe>.
- Brno. 2016. *Brno pokročilo v boji s bezdomovectvím* [online]. 19. 1. 2016. Dostupné na: <https://www.brno.cz/brno-aktualne/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/a/brno-pokrocilo-v-boji-s-bezdomovectvim/>.
- Brno. 2017. *Průběžné hodnocení projektu Rapid Re-housing* [online]. 6. 11. 2017. Dostupné na: <https://www.brno.cz/brno-aktualne/tiskovy-servis/tiskove-zpravy/a/prubezne-hodnoceni-projektu-rapid-re-housing/>.
- CČČD, 2014. *Speciální poděkování* [online]. Dostupné na: <http://celeceskoctedetem.cz/onas/specialni-podekovani>.
- ČSI. 2017. *Společné vzdělávání ve školním roce 2016/2017* [online]. *Tematická zpráva České školní inspekce, říjen 2017*. Dostupné na: <http://www.csicr.cz/getattachment/2a015a62-beeb-489e-8150-e0e4cd3959b3/Shrnuti-Spolecne-vzdelavani-ve-skolnim-roce-2016-2017.pdf>.

- ČT 24. 2017. *Inkluze je zpackaná, povinná školka zbytečná. Novinky ve školství politici v debatě nešetřili* [online]. 26. 9. 2017. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/node/2253484>.
- Deník Referendum. 2017. *Inkluze: Školy mají více peněz, děti zůstávají v těch speciálních* [online]. 1. 11. 2017. Dostupné na: <http://denikreferendum.cz/clanek/26408-inkluzie-skoly-maji-vice-penez-deti-zustavaji-v-tech-specialnich>.
- Dobré praxe. 2017. *Mobilní terénní práce* [online]. Dostupné na: <https://www.dobrepraxe.cz/dobre-praxe/mobilni-terenni-prace>.
- Doležilová, Veronika. 2016. *Omyly a mýty o novele školského zákona č. 82/2015 Sb., 1. část* [online]. Řízení školy: Školní poradenství v praxi. Roč. 3, č. 3. Dostupné na: <http://online.rizeniskoly.cz/cz/casopis/skolni-poradenstvi-vpraxi/omyly-a-myty-o-novele-skolskeho-zakona-c-82-2015-sb-1-cast.m-2728.html>.
- DVS. 2016. *Zapojení zdravotně postižených Do veřejných zakázek bude férovější* [online]. Dostupné na: <http://denik.obce.cz/clanek.asp?id=6717018>.
- Elpida. 2017. *Projekty Old's Cool* [online]. Dostupné na: <http://elpida.cz/projekty-rozcestnik>.
- Eurostat. 2017. *Youth unemployment rate by sex* [online]. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tesem140&plugin=1>.
- FEANTSA. 2017. *FEANTSA Ending Homelessness Awards 2017* [online]. Dostupné na: <http://www.feantsa.org/en/activities/feantsa-ending-homelessness-awards-2017>.
- Gerbery, Daniel a R. Džambazovič. 2011. *Inovativne orientácie v sociálnej politike: perspektíva sociálnej inklúzie*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Hall, Dimitris. 2017. *Homeless Tour Guides in Europe* [online]. Spotted by Locals, 16. 6. 2017. Dostupné na: <http://www.spottedbylocals.com/blog/homeless-tour-guides-in-europe/>.
- Housing First. 2017. *Rapid Re-housing Brno: Pilotní testování zabydlování rodin s dětmi* [online]. Dostupné na <https://hf.socialni bydleni.org/rapid-re-housing-brno>.
- IPSI. 2017a. *O nás* [online]. Dostupné na: <http://socialniinkluzie.cz/o-nas/>.
- IPSI, 2017b. *Mapa událostí* [online]. Dostupné na: <http://socialniinkluzie.cz/dokumenty/mapaudalosti/>.
- Klusáček, Jan, Hrstka, D. 2015. *Nákladnost vzdělávání dětí s lehkým mentálním postižením v základních školách praktických. Systémová podpora inkluzivního vzdělávání v ČR* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci, Člověk v tísni, o.p.s. Dostupné na: <http://inkluzie.upol.cz/ebooks/analiza/analiza-17.pdf>.
- Klička, Jan. 2017. *Veřejná služba se vrací. Kdo ji odmítne, může dostat jen 2200 korun*. Deník.cz, 1. 8. 2017. Dostupné na https://www.denik.cz/z_domova/verejna-sluzba-se-vraci-kdo-ji-odmitne-muze-dostat-jen-2200-korun-20170801.html.

- Kuchařová, Věra, Janurová Psychlová, K. 2016. *Velikost a struktura skupin osob bez domova a osob vyloučených z bydlení* [online]. Praha: VÚPSV. Dostupné na: praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_419.pdf.
- Lukovič, Radoslav. 2015. *Praktické problémy se zvýhodněním dodavatelů zaměstnávající osoby se zdravotním postižením v rámci procesu posouzení a hodnocení nabídek* [online]. Epravo.cz, 18. 8. 2015. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/prakticke-problemy-se-zvyhodnenim-dodavatelu-zamestnavajici-osoby-se-zdravotnim-postizenim-v-ramci-procesu-posouzeni-a-hodnoceni-nabidek-98575.html>.
- Mareš, Petr, M. Rákoczyová, T. Sirovátka a kol. 2006. *Sociální vyloučení a sociální začleňování v České republice jako veřejně politická agenda*. Praha: CESES FSV UK.
- Mareš, Petr, Sirovátka, T. 2008. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda* [online]. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, Vol. 44, No. 2: 271–294. Dostupné na: http://inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluze.pdf.
- Mareš, Petr; Horáková, M., Rákoczyová, M. 2008. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Brno: VÚPSV.
- MMR. 2017. *Vybrané údaje o bydlení 2016 (červen 2017)* [online]. Praha: MMR – Odbor politiky bydlení. Praha: MMR. Dostupné na: <https://www.mmr.cz/getmedia/66abe410-916e-4285-9e76-c1e70050b576/Vybrane-udaje-o-bydleni-2016.pdf>.
- MPSV. 2012. *Sociální začleňování* [online]. 9. 5. 2012. Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/cs/9078>.
- MPSV. 2014. *Strategie pro sociální začleňování 2014 -2020* [online]. Praha: MPSV. Dostupné na: https://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf.
- MPSV. 2016. *Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020*[online]. 3. 8. 2016. Dostupné na: <https://www.mpsv.cz/cs/17081>.
- MPSV 2017. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2016* [online]. Praha: MPSV - Odbor finančního řízení a evaluací. Dostupné na: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31493/Statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2016.pdf.
- MŠMT. 2015. *Přehled nejdůležitějších změn vyplývajících z novely školského zákona a některých dalších zákonů vyhlášené pod č. 82/2015 Sb* [online]. Praha: MŠMT. Dostupné na: www.msmt.cz/file/35210_1_1/.
- MŠMT. 2016. *Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných* [online]. Praha: MŠMT. Dostupné na: http://www.msmt.cz/uploads/Vyhlaska_c.272016_Sb.o_vzdelavani_zaku_se_speciálními_vzdelavacimi_potrebami_a_zaku_nadaných.pdf.
- MŠMT. 2017. *Analýza společného vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT. Dostupné na: http://www.msmt.cz/file/44412_1_1/.

- MV ČR. 2009. *Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení* [online]. Praha: MV ČR. Dostupné na: <http://docplayer.cz/3913624-Identifikace-zasadnich-problemu-v-oblasti-socialniho-vyloucení.html>.
- MŽP SR. 2016. *Spišský Hrhov získal mimoriadne ocenenie v súťaži Európska cena obnovy dediny 2016* [online]. Dostupné na: <https://www.minzp.sk/sluzby/osveta-neformalna-environmentalna-vychova/aktualne-informacie/spissky-hrhov-ziskal-mimoriadne-ocenenie-sutazi-europska-cena-obnovy-dediny-2016.html>.
- Nejdřív střecha. 2017. *O projektu* [online]. Dostupné na: <http://www.nejdriivstreacha.cz/#projektu>.
- Novák, Karel A., Matoušek, R. 2016. *Analýza dopadů opatření rapid re-housing pro rodiny s dětmi na veřejné rozpočty* [online]. Praha: Platforma pro sociální začleňování. Dostupné na: http://www.socialnibydeni.org/sites/default/publicFiles/SOUBORY/2017/11/22/20-54-49/3_cbarrh_161003_1str.pdf.
- Ostrava. 2016. *Sociální začleňování: Program sociální inkluze Ostrava* [online]. 29. 1. 2015. Dostupné na: <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/aktualne/kampane/program-socialni-inkluze-ostrava-1>.
- Platforma pro sociální bydlení. 2014. *Systém sociálního bydlení v České republice: Poziční dokument Platformy pro sociální bydlení* [online]. Praha: Platforma pro sociální bydlení. Dostupné na: https://www.azylovedomy.cz/soubory/597_Pozicni%20dokument%20PSB_140917.pdf.
- Platforma pro sociální bydlení. 2016. *Tisková zpráva: Sociální bydlení skončuje s byznysem s chudobou, stát dokonce ušetří, říká nová analýza* [online]. 5. 10. 2016 Dostupné na: <http://www.socialnibydeni.org/cs/novinky/tiskova-zprava-socialni-bydleni-skoncuje-s-byznysem-s-chudobou-stat-dokonce-usetri-rika-nova-analyza-28-10-2016>.
- RPIC-ViP. 2014. *Sociální inkluze Ostrava!!! Aktualizovaný integrovaný program 2014+* [online]. Ostrava: RPIC-ViP. Dostupné na: https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/aktualne/kampane/program-socialni-inkluze-ostrava-1/archiv/program-socialni-inkluze-ostrava/Program_sociln_inkluze_Ostrava_Aktualizovany_dokument.pdf.
- Řezníček, David, Hejná, Alena. 2017. *Novela zákona o pomoci v hmotné nouzi a její dopad na vyplácení doplatku na bydlení* [online]. Epravo.cz, 3. 10. 2017. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/top/clanky/novela-zakona-o-pomoci-v-hmotne-nouzi-a-jeji-dopad-na-vyplaceni-doplatku-na-bydleni-106401.html>.
- Sborník případů dobré praxe. 2014. *Úspěšné metody a praxe na poli sociálního začleňování z Belgie a Nizozemska. Projekt Práce s romskou komunitou ve městě Karviná* [online]. Praha, Karviná: Romaplatform. Dostupné na: http://www.romaplatform.cz/besmart/uploaded/05/sbornik_cz.pdf.
- Sirovátka, Tomáš, M. Rákoczyová, I. Šimíková a R. Trbola. 2013. *Indikátory strategie potlačování chudoby a sociálního vyloučení v České republice* [online]. Brno: VÚPSV. Dostupné na: https://www.mpsv.cz/files/clanky/17713/Metodika_strategie_potlacovani_chudoby.pdf.

- Šafr, Jiří, Ivo Bayer, Markéta Sedláčková. 2008. *Sociální koheze. Teorie, koncepty a analytická východiska* [online]. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, Vol. 44, No. 2: 247–269. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/ec7a68a380fda39fe5a007598aac2096448a6653_516_2008-2Safr.pdf.
- Trbola, Robert, T. Sirovátka, I. Šimíková. 2016. *Vyhodnocení soustavy indikátorů Strategie sociálního začleňování České republiky pro roky 2014 – 2020* [online]. Praha: VÚPSV. Dostupné na: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_418.pdf.
- Trbola, Robert, Nečkasová, M., Rákoczyová, M. 2015. *Role lokálních vlád při řešení problémů sociálního začleňování*. Praha: VÚPSV.
- ÚV ČR. 2017. *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016* [online]. Praha: ÚV ČR - Sekce pro lidská práva, Oddělení kanceláře Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny. Dostupné na: <https://drive.google.com/file/d/0BygbeLPDnJpoTOJRd1BOSURnMWs/view>.
- Veselá, Michaela, Pospíšilová, K., Mazel, M., Balabánová, H. 2009. *Sociální vyloučení: Dobrá praxe a řešení* [online]. Společně k bezpečí o.s., Praha. Dostupné na: www.mvcr.cz/soubor/soc-vyloucení-dobra-praxe-reseni-pdf.aspx.
- Vláda ČR. 2017a. *Vláda schválila návrh zákona o sociálním bydlení* [online]. 8. 3. 2017. Dostupné na: https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jan_chvojka/aktualne/vlada-schvalila-navrh-zakona-o-socialnim-bydleni-154194/.
- Vláda ČR. 2017b. *Vláda schválila věcný záměr zákona o sociálním podnikání* [online]. 15. 5. 2017. Dostupné na: https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jan_chvojka/aktualne/vlada-schvalila-vecny-zamer-zakona-o-socialnim-podnikani-156279/.
- VÚPSV. 2017. *Vyhodnocování účinnosti a efektivity realizace APZ* [online]. Dostupné na: http://www.vupsv.cz/index.php?p=evaluation_of_aep&site=default.
- Weinerová, Renata. 2012. *Konference „sociální začleňování v Česku – nejlepší praxe.. 24. 10. 2012, RADIOPALÁC, PRAHA* [online]. Český lid, Číslo 4, Roč. 99, Dostupné na: <http://ceskylid.avcr.cz/media/articles/97/submission/original/97-185-1-SM.pdf>.
- Videa:
- GABAL, Ivan. *Sociální vyloučení a začleňování v Česku* [online]. In: TV ČT iVysílání. 19. 6. 2017. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10000000166-knihovna-vaclava-havla/217254000020006-socialni-vyloucení-a-zaclenovani-v-cesku/>.
- Handlíř, Karel. 2017. *Konference: ZŠ Krnov* [online]. In: Youtube. 30. 3. 2017. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=1B4chHnCN0Y>.
- Jiránek, Radek. 2017. *Konference: Jiránek* [online]. In: Youtube. 2. 4. 2017. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=rvSs6XCDz8A&feature=youtu.be>.

- Kajnar, Petr. 2012. *Program Sociální inkluze Ostrava* [online]. In: Youtube. 13. 2. 2012. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=yCdJCGdTrIA>.
- Karásek, Zdeněk. 2012. *Program Sociální inkluze Ostrava* [online]. In: Youtube. 13. 2. 2012. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=yCdJCGdTrIA>.
- Steklý, Petr. 2017. *Konference: Social Trade* [online]. In: Youtube. 3. 4. 2017. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=RLNNCDrYgjo&feature=youtu.be>.
- Šimáček, Martin. 2014. *Šimáček: Pro každého potřebného musí být bydlení k dispozici*. In: DVTV. 30. 6. 2014. Dostupné na: <https://video.aktualne.cz/dvtv/simacek-pro-kazdeho-potrebnego-musi-byt-bydleni-k-dispozici/r~086aa4aa007b11e4b399002590604f2e/>.
- Štěpánek, Martin. 2012. *Program Sociální inkluze Ostrava*. In: Youtube. 13. 2. 2012. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=yCdJCGdTrIA>.
- Zeiglerová, Alena. *Sociální vyloučení a začleňování v Česku*. In: TV ČT iVysílání. 19. 6. 2017. Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10000000166-knihovna-vaclava-havla/217254000020006-socialni-vyloucení-a-zaclenovani-v-cesku/>.